

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ
факультет № 3
Кафедра тактичної та спеціальної фізичної підготовки

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «**Тактико-спеціальна підготовка**» обов'язкова
компонента освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
081 Право (поліцейські)

За темою – «Предмет, задачі та зміст тактико-спеціальної підготовки».

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 3
Протокол від 29.08.2023 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією спеціальних дисциплін
Науково-методичної ради
ХНУВС
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри тактичної та спеціальної фізичної
підготовки (протокол від 29.08.2023 № 17)

Розробники:

Доцент кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету
№3, кандидат юридичних наук, доцент, капітан поліції Тихін ШЕВЧЕНКО;

Рецензенти:

Начальник кафедри психології та педагогіки Національної академії
Національної гвардії України к.психол.н., доцент, підполковник
Станіслав ЛАРІОНОВ
Завідувач кафедри військової підготовки Харківського національного
університету внутрішніх справ Сергій БАБАК

План лекції

1. Сутність, завдання, зміст і принципи тактико-спеціальної підготовки.
2. Методологічні основи тактико-спеціальної підготовки.
3. Оперативно-службова діяльність Національної поліції.

Рекомендована література:

1. Конституція України від 28.06.1996 року з останніми змінами // Електронна версія <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Про Національну поліцію України від 07 листопада 2015 р. // Електронна версія <http://search.ligazakon.ua/search/law/>.
3. Адміністративна діяльність органів поліції: підручник / за заг. Ред. Д-ра юрид. Наук, доц. В. В. Сокурєнка ; [о. І. Безпалова, О. В. Джафарова, В. А. Троян та ін. ; передм. В. В. Сокурєнка] ; МВС України, Харків. Нац. Ун-т внутр. Справ. – харків: хнувс, 2017. – 432 с.
4. Тактична та тактико-спеціальна підготовка працівників Національної поліції України: навч. посіб. / Я.Г. Бондаренко, О.Ю. Прокопенко, Д.В. Сергієнко, В.О. Кущенко. – Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2017. – 308 с.
5. Кодекс України про адміністративні [№ 2747-VIII з останніми змінами від 06.06.2019](#) року.
6. Дисциплінарний статут Національної поліції України від 15.03.2018 року № 2337-VIII.
7. Постанова Кабінету Міністрів України Про однострій поліцейських № 823 від 30.09.2015 року з останніми змінами.

Текст лекції

Тактико-спеціальна підготовка є складовою частиною професійної підготовки особового складу Національної поліції України. Вона з'явилась в результаті узагальнення багаторічної практики боротьби особового складу з озброєними злочинцями, бандитськими і диверсантами угрупованнями в мирні дні і воєнний час. Вивчення тактико-спеціальної підготовки - це придбання того великого досвіду, що накопичений працівниками поліції, бійцями Національної гвардії і прикордонниками військ у боротьбі з озброєними злочинцями, хуліганськими елементами, грабіжниками, диверсантами і т.п. при виконанні службового обов'язку в екстремальних умовах і в воєнний час.

Навчальне питання № 1: Сутність, завдання, зміст і принципи тактико-спеціальної підготовки.

Тактико-спеціальна підготовка (далі – ТСП) є складовою частиною загальної професійної підготовки працівників Національної поліції і як навчальна дисципліна, містить у собі комплекс навчальних розділів (модулів), ціль яких навчання особового складу поліції умілим діям в екстремальних ситуаціях, завчасна підготовка керівного і начальницького складу до виконання оперативно-службових задач при проведенні спеціальних операцій та в умовах надзвичайних обставин.

Основу ТСП складають розробка і вивчення тактичних способів і прийомів дій в екстремальних ситуаціях, застосування зброї, бойової і спеціальної техніки і спеціальних засобів, бойових порядків, маневру силами і засобами, оволодіння керівниками і начальницьким складом методикою керування силами та засобами.

Під екстремальними ситуаціями в даному випадку розуміються такі умови обставин, які вимагають від керівників прийняття і перетворення в життя неординарних рішень, а від усього особового складу максимальної напруги духовних і фізичних сил. Такі умови характерні для військового часу, а в мирний час, як правило, створюються при стихійних лихах, великих виробничих аваріях і катастрофах, а також при різкому загостренні оперативної обстановки, яка викликана діями озброєних та інших особливо небезпечних злочинців, злочинних груп, груповими протисуспільними проявами чи масовими заворушеннями.

ТСП є галуззю спеціальних наукових знань управління в сфері правопорядку, що вивчає проблеми оперативно-службової діяльності системи МВС, і розробляє специфічні питання використання сил і засобів, як при виконанні повсякденних завдань, так і при надзвичайних обставинах.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Тактико-спеціальна підготовка» є:

- формування у курсантів, як майбутніх працівників поліції знань, вмінь та навичок, які відповідають професійно-кваліфікаційним характеристикам основних посад працівників Міністерства внутрішніх справ України та завданням, які ставляться перед Національною поліцією на конкретному етапі розвитку українського суспільства;

- розвиток у працівників поліції теоретичних знань і практичних навичок по організації та здійсненню патрульної служби, організації та проведенню спеціальних операцій, діям в типових та екстремальних ситуаціях;

- вироблення у працівників поліції системного підходу до прийняття рішень на виконання поставлених задач у будь-яких умовах обстановки;

- вироблення постійної готовності до рішучих і умілих дій з припинення протиправних проявів в тому числі з використанням фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї;

- формування у працівників поліції високих морально-психологічних, вольових, фізичних якостей, свідомої дисципліни та поєднання їх з професійними навичками та вміннями при вирішенні оперативно-службових завдань.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є теорія і практика підготовки і здійснення оперативно-службової діяльності силами Національної поліції в типових та екстремальних ситуаціях.

Теорія ТСП вивчає зміст і характер екстремальних ситуацій, причини їх виникнення, умови, що їм сприяють, розкриває закономірність і принцип дії сил і засобів поліції в цих умовах, вивчає можливості сил і засобів з ліквідації надзвичайних обставин та їх наслідків, розробляє способи підготовки сил і засобів.

Теоретичні положення ТСП знаходять свій відбиток в наказах, настановах, статутах, підручниках і навчальних посібниках, наукових працях.

Практичний аспект ТСП охоплює діяльність керівників усіх рівнів, підрозділів і формувань, всього особового складу Національної поліції України з підготовки і безпосередньому веденню оперативно-службових і службово-бойових дій в типових та екстремальних ситуаціях. Він включає збір і вивчення даних обстановки, прийняття рішення і доведення завдань до підлеглих, планування заходів, підготовку підрозділів і навчання всіх категорій працівників поліції, всебічне забезпечення дій сил і засобів у ході виконання оперативно-службових і спеціальних завдань, організацію взаємодії всіх елементів угруповання сил, безпосереднє управління силами і засобами.

Значення ТСП в сучасних умовах, як показує досвід останніх років, надзвичайно велике. Це обумовлено тим, що наслідки будь-яких надзвичайних подій, хоч то стихійне лихо, велика виробнича аварія, катастрофа або групова протисупільна проява, будуть успішно і з мінімальними можливими втратами подолані лише за умов умілих, добре організованих дій сил, що забезпечують суспільний порядок, безпеку руху, встановлений режим в зоні надзвичайних подій. Тому ТСП є найважливішою частиною професійної підготовки, однією з ведучих навчальних дисциплін в навчальних закладах системи МВС.

ТСП є найдинамічнішою частиною галузі спеціальних знань в системі правопорядку. Важливо, що зміни в теоретичних положеннях і практичних рекомендаціях проходять все швидше по мірі прискорення науково-технічного прогресу і удосконалення засобів збройної боротьби.

Головною метою і основним змістом ТСП є розробка і втілення в практику типових способів, методів і прийомів дій особового складу і підрозділів в екстремальних ситуаціях, вибір найраціональніших варіантів угруповання сил (бойового порядку) для кожної окремої ситуації, планування дій сил і засобів і безпосереднє керівництво ними в ході спеціальних операцій. ТСП є продуктом творчого осмислення і перероблення загальновійськової тактики в сполученні її з елементами оперативної,

слідчої, режимної, адміністративної та інших видів діяльності Національної поліції.

До основних принципів, на яких базується ТСП, відносяться наступні:

- цілеспрямованість, що втілена в зосередженні основних зусиль на досягненні головної мети;
- плановість на всіх етапах підготовки і проведення спеціальних операцій силами і засобами Національної поліції;
- принцип постійної високої бойової готовності сил і засобів, призначених для вирішення завдань в екстремальних ситуаціях;
- суворе дотримання законності;
- принцип єдиноначалія, заснований на чіткому розмежуванні відповідальності і наданні відповідних прав керівникам (командирам, начальникам).

Будучи складовою частиною загальної професійної підготовки ТСП тісно пов'язана з багатьма науками загальноосвітнього і галузевого характеру.

Будучи складовою частиною загальної професійної підготовки працівників поліції, тактико-спеціальна підготовка тісно зв'язана з багатьма науками загальноосвітнього і галузевого характеру.

Зв'язок ТСП з правовими юридичними дисциплінами ґрунтується на найсуворішому дотриманні принципів законності на всіх етапах розробки, організації і проведення спеціальних операцій за участю поліції. Практичний аспект ТСП, використовуючи багато методів і прийомів загальновійськової тактики при організації і проведенні спеціальної операції. Разом з тим ТСП відрізняється від загальновійськової особливостями, що складаються з метою дій, специфічному складі сил і засобів, характері взаємодії з державними органами і громадськими організаціями, а також у способах досягнення цілей і використання сил, залучених до спеціальних операцій і забезпечення охорони публічного порядку в умовах складної оперативної обстановки. Ці особливості обумовлені терміном "спеціальна".

На практичну сторону тактико-спеціальної підготовки впливають як спеціальні юридичні дисципліни: оперативно-розшукова діяльність, криміналістика, адміністративна діяльність, основи управління, так і неюридичні дисципліни: вогнева підготовка, фізична підготовка, спецтехніка та інші.

Зв'язок з юридичними дисциплінами забезпечує тверде знання і неухильне виконання законів і нормативних актів, що регламентують дії особового складу.

Зв'язок з неюридичними дисциплінами забезпечує прищеплення особовому складу твердих навичок користування зброєю, спеціальними засобами, виховання в особового складу витривалості, здатності переносити фізичні навантаження, вироблення інших якостей, необхідних для дій в екстремальних умовах.

Взаємозв'язок з технічними науками проявляється при аналізі можливостей залучення технічних і спеціальних засобів в спеціальних операціях.

Найбільш тісно ТСП контактує з воєнною наукою. Об'єктивні закони збройної боротьби, принципи військового мистецтва при проведенні різноманітних операцій є її методологічною основою.

Навчальне питання № 2: Методологічні основи тактико-спеціальної підготовки.

Як вже зазначалося, в основу ТСП покладено багато наук. Однак, серед них особливе місце займає воєнна.

В будь якій науці обґрунтованість теоретичних висновків і цінність практичних рекомендацій в рішенні тієї чи іншої окремої проблеми знаходиться в прямій залежності від правильного розуміння тих явищ і процесів, які по відношенню до питання, що вивчається, носять більш загальний характер.

Дане методологічне положення потрібно розуміти так: перед усім вести мову про конкретні питання ТСП, необхідно напередодні вивчити загальні положення тих законів і принципів, які лежать в її основі. Для ТСП ними в першу чергу є закони збройної боротьби і принципи воєнного мистецтва.

Незалежно від того, в яких умовах проходять зіткнення сторін: в повітрі, на землі, на воді чи під водою діють єдині закони збройної боротьби. Вони об'єктивні, тому можуть бути використані при кожному зіткненні сторін, тож, і в практиці діяльності поліції з питань боротьби з озброєними злочинцями. Тут таке ж зіткнення сторін.

Закони і принципи збройної боротьби вивчаються, як відомо, воєнною наукою. Тому саме собою, проситься висновок, що саме ця наука є методологічною основою ТСП.

Відомо, що воєнна наука, як і інша, скликана до життя потребою практики і служить інтересам практики. Відносно діяльності поліції такою потребою є пізнання умов і факторів, які покладено в основу успішного ведення спеціальних дій.

Стосовно діяльності Національної поліції закони збройної, боротьби позначають наступні положення:

1. Політичний зміст і суспільна значимість поводження озброєних злочинців означають характер збройного насильства стосовно до них в ході операції (основний закон). Даний закон говорить, що досягнення кінцевого результату в операції позначається, в даному випадку, затриманням злочинця тільки живим, у другому випадку затриманням і під час збройного опору знищенням, в третьому випадку тільки знищенням в найкоротші строки. Звідки слідує, що підхід до тактики дій у кожному випадку повинен бути різним.

2. Результати виконання оперативно-службового і спеціального завдання знаходяться в прямій залежності від бойової міцності сторін. При цьому, під бойовою міццю розуміється сукупність матеріальних і морально-бойових факторів, визначаючих здібності працівників поліції успішно виконувати поставлені завдання. Бойова міць включає чисельність, морально-психологічну підготовку, тактичні уміння, якість і кількість зброї, що є у співробітників поліції і злочинців. З цього слідує, що успіху у боротьбі з озброєними злочинцями можна досягти, якщо особовий склад буде, в достатній мірі підготовлений до цього, матиме перевагу в силах і більш обладнану або таку саму, як і в злочинців, зброю.

3. Загальний успіх оперативних завдань досягається сумісними зусиллями всіх, хто бере участь в операції, сил і засобів, всіх елементів бойового порядку. Звідси слідує, що при затримці озброєних злочинців велику роль відіграють питання взаємодії, достатня продуманість і логічна завершеність дій усіх учасників операції, всі дії в операції повинні здійснюватися єдиним задумом, єдиним керівництвом і строгою координацією дій. Кожен наряд, підрозділ повинні точно знати загальний порядок дій і послідовність виконання свого завдання, завдання сусідів. Загальний успіх в операції залежить від успішних дій кожного учасника, наряду, підрозділу.

4. Кількість сил і засобів в операції повинна відповідати завданню, що виконується. Закон потребує строгого об'єктивного розрахунку потрібної кількості особового складу для виконання оперативно-службового і бойового завдання.

5. Доцільний тільки той тактичний успіх, який сприяє досягненню кінцевого результату. Якщо окремий успіх не допомагає досягненню загального успіху в операції, на ці дії не потрібно витрачати час, сили і засоби. Закон потребує від керівників усіх ступенів здібності передбачати послідовний хід розвитку подій у зв'язку з результатами своєї діяльності. Перш ніж що-небудь зробити у операції, потрібно подумати, з точки зору кінцевого результату, до чого приведуть дії, які ви плануєте.

Отож, закони збройної боротьби складають загальні основи успішного проведення операції, охоплюють найважливіші сторони дій по затриманню і ліквідації озброєних злочинців. Потрібно, однак, підкреслити, що формальний підхід до їх застосування на практиці може дати негативний результат. До того ж, за будь-яких обставин, не виключається поява випадковостей. Тому, тільки творче, відповідно конкретним обставинам, застосування законів збройної боротьби може допомогти успішному виконанню оперативно-службових і спеціальних завдань.

Навчальне питання № 3: Оперативно-службова діяльність Національної поліції.

Історичний досвід свідчить, що вся діяльність Національної поліції носить оперативно-службовий характер.

Службова діяльність є щоденне виконання особовим складом усіх підрозділів МВС своїх постійних або тимчасових функціональних обов'язків. Вона здійснюється усім особовим складом у відповідності з діючими нормативними актами, наказами, розпорядженнями, вказівками старших начальників і вищих інстанцій.

Для виконання щоденних або періодично виникаючих завдань назначаються наряди. Наряди мають, як правило, постійний кількісний склад, а їх функціональні обов'язки і час несення служби суворо регламентуються статутами, настановами, інструкціями, графіками, планами і т.п.

Оперативна діяльність Національної поліції є складовою частиною службової діяльності. Вона включає організацію і виконання озброєними нарядами, підрозділами і частинами завдань по затриманню озброєних злочинців, ліквідації злочинних груп, масових заворушень, тощо.

Обов'язковою умовою її змісту є наявність наказу на виконання особовим складом завдань з використанням бойової зброї.

Основними формами оперативної діяльності є:

- бойова служба (служба оперативними нарядами);
- рішення оперативних завдань (оперативно-службова діяльність);
- ведення бойових дій.

Проява тієї чи іншої форми оперативної діяльності повністю залежить від характеру оперативних обставин, а саме вони знаходяться в тісному зв'язку і взаємній обумовленості. Вказана градація по формах діяльності має в основному методологічне значення. Так, виконання завдань служби оперативними нарядами при змінних обставинах може перерости в різного роду операції. І ті і інші за відповідних умов можуть закінчитися силовими діями сторін. Про кордони форм оперативної діяльності можна говорити лише умовно. Сили і засоби для рішення оперативних завдань створюються на основі письмового наказу керівника органу, командира частини для кожного конкретного випадку або вони передбачаються раніш розробленими оперативними планами.

Бойова служба (служба оперативними нарядами) - це виконання завдань служби озброєними бойовою зброєю нарядами або невеликими підрозділами. Його змістом є: забезпечення режимних заходів, суспільного порядку за надзвичайних обставин, участь в спеціальних операціях по розшуку і затриманню озброєних злочинців, охорона і оборона особливо важливих об'єктів.

Порядок виконання завдань служби будь-яким видом наряду визначається відомчими нормативними актами, наказами або розпорядженнями. При цьому передбачається, що найважливішим принципом діяльності оперативних нарядів є виконання завдань без використання зброї, але при її наявності. Зброя використовується у гострій потребі, згідно діючим нормативним актам або у відповідності з відданим наказом.

Рішення оперативних завдань - це організація і ведення спеціальних операцій разом з НГУ та іншими силами. Як загальне від окремого, практика організації на обслуговуванні території боротьби із злочинністю за надзвичайних обставин і в воєнний час є оперативно-бойова діяльність. Її змістом є організація і проведення спеціальних операцій, а також здійснення підготовки оперативних і режимних заходів і дій, направлених на забезпечення успішного їх проведення. При цьому питання розвідки, виявлення місць або районів знаходження злочинних елементів вирішуються найчастіше всього оперативним шляхом, в той час, як безпосередній пошук і ліквідування злочинців виконується спеціальними методами.

Для рішення оперативних завдань письмовими наказами створюються необхідні наряди, підрозділи і оперативні групи за рахунок різноманітних служб поліції, а також місцевого населення. Порядок застосування цими силами зброї визначається наказом на проведення операції.

Ведення бойових дій для особового складу Національної поліції явище виключне, навіть в воєнний час. Потрібно, однак, мати на увазі, що характер можливої сучасної війни майже виключає імовірність стабільного положення фронтів. В можливій війні в нашому тилу слід чекати появи супротивника, закинутого у вигляді десанту і особливо в тих місцях, де не завжди будуть частини збройних або МВС. У цьому зв'язку перед поліцією можуть ставитися завдання на участь в бойових діях з регулярними військами супротивника. Виходячи із можливостей органів внутрішніх справ, основними видами спеціальних і бойових дій, певно, стане оборона окремих ділянок місцевості і важливих об'єктів до підходу частин Збройних сил або Національної гвардії, а також разом з ними наступальні дії по знищенню супротивника.

Отже, оперативна діяльність Національної поліції охоплює всі питання виконання завдань за допомогою бойової зброї. Її складовими частинами є бойова служба (служба оперативними нарядами), рішення оперативних завдань і ведення спеціальних і бойових дій. Оперативна діяльність поліції, зрозуміло, включає в себе ті питання, які є в компетенції воєнної науки. Звідси, в її методологічній основі лежать загальні і спеціальні методи, властивості воєнної науки.

Розглянуті питання теорії ТСП впевнено свідчать, що досвід оперативно-службової діяльності Національної поліції не перечить законам збройної боротьби і принципам воєнного мистецтва. В той же час потрібно підкреслити, що в практичній діяльності не можна обмежитись лише засвоєнням цих законів і принципів. Необхідно йти далі - до творчого застосування їх в різних ситуаціях, до оволодіння всією сумою знань про об'єктивні і суб'єктивні сторони всього процесу силової боротьби.